

IUS ROMANUM

I/2019

PECUNIA

СЪДЪРЖАНИЕ

LECTORIS SALUTATIO	8
--------------------------	---

РИМСКО ПРАВО

ПОЗЕМЛЕНАТА СОБСТВЕНОСТ В НАЙ-ДРЕВНОТО РИМСКО ПРАВО (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)

Проф. Михаил Андреев	15
----------------------------	----

***PECUNIA*. ИСТОРИЯТА НА ЕДНА ДУМА (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)**

Проф. д-р Мануел-Антонио Маркос Каскерио	37
--	----

ПАРИЧНАТА ИКОНОМИКА И ПАЗАРЪТ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)

Проф. д-р Антонио Фернандес де Бухан	51
--	----

ПРОМЕНите В ЦЕНИТЕ И „КОЛИЧЕСТВЕНАТА ТЕОРИЯ ЗА ПАРите“ В РИМ ОТ ЦИЦЕРОН ДО ПЛИНИЙ СТАРИ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)

Проф. д-р Клод Николе	63
-----------------------------	----

ТЕОРИЯТА НА ПРОКУЛ ЗА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ЦЕЛИ НА ПАРите (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)

Д-р Рафаеле Д'Алесио	99
----------------------------	----

„*PECUNIA*“, „*MONILIA*“ И „*MOBILIA*“ КАТО ПРЕДМЕТИ В СЪКРОВИЩЕТО (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)

Проф. д-р Мария Белен Малаве Осуна	121
--	-----

***UT BONUM PARES PECUS*. ПО ВЪПРОСА ЗА ПРИДОБИВАНЕТО НА *RES MANCIPi* СПОРЕД СВЕДЕНИЯТА У ВАРОН (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)**

Проф. д-р Салваторе Антонио Кристалди	135
---	-----

***PECUNIA COMMUNIS MUNICIPIUM*. ФИНАНСИРАНЕТО НА МУНИЦИПИИТЕ В ИСПАНИЯ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)**

Проф. д-р Мария Лурдес Мартинес де Морентин Иамас	156
---	-----

***DEBITORUM PUBLICORUM*. ЕДНО СРЕДСТВО ЗА *RENOVATIO IMPERII* (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)**

Проф. д-р Росалия Родригес Лопес	171
--	-----

ЗНАЧЕНИЕТО НА „*NATURALIS RATIO AUCTORITATE SENATUS COMMUTARI POTUIT*“ И ПЛОДОПОЛЗВАНЕТО НА ПАРите (НА

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)

Проф. д-р Мария Асунсион Соня Моиа Небот 188

PECULIUM И ACTIO DE PECULIO (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)

Проф. д.ю.н. Малина Новкиришка-Стоянова 210

ОСПОРВАНЕ НА ФАЛШИВ ДОКУМЕНТ**И EXCERPTIO NON NUMERATAE PECUNIAE:****DUO TRICONUM SUFFUGIA (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)**

Доц. д-р Силвия Скиаво 251

**ТЪРГОВСКИТЕ СДЕЛКИ ЧРЕЗ ЛИЗИНГ В РИМСКИТЕ ПРАВНИ
ИЗТОЧНИЦИ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)**

Проф. д-р Мария дел Кармен Ласаро Гийамон 277

SENATORES IN ANNIS MINORIBUS CONSTITUTI и USURAE.**ПРИНОС КЪМ ТЪЛКУВАНИЯТА НА СТн. 2.33.3 (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)**

Проф. д-р Паоло Гарбарино 302

**TABULA VAETICA – ФОРМУЛЯР ИЛИ ДЕЙСТВИТЕЛЕН ДОКУМЕНТ? (НА
БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)**

Проф. д-р Хуан Антонио Буено Делгадо 324

ACTIO NOXALIS: ЗАДЪЛЖЕНИЯ, ПРОИЗТИЧАЩИ**ОТ НОКСАЛНАТА ОТГОВОРНОСТ И ХИПОТЕЗИ НА CONFUSIO (НА
БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)**

Проф. д-р Мария дел Кармен Хименес Салседо 340

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ЕФЕКТИТЕ НА PATRIA POTESTAS**ПО ОТНОШЕНИЕ НА ИМУЩЕСТВОТО НА ПОДВЛАСТНИТЕ СИНОВЕ
(FILII FAMILIAS) (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)**

Проф. д-р Салвадор Руис Пино 349

СЪВРЕМЕННО ПРАВО**СИСТЕМАТИЧНА УРЕДБА НА СЪВРЕМЕНОТО ФИНАНСОВО
И ДАНЪЧНО ПРАВО И НА РИМСКОТО ФИСКАЛНО ПРАВО (НА
БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)**

Проф. д-р Хуан Мануел Бланч Нугès 364

**ИЗПЪЛНЕНИЕ НА РЕШЕНИЯ С ПРИСЪЖДАНЕ НА ПАРИЧНА СУМА
В “VII PARTIDAS” (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)**

Проф. д-р Адолфо Антонио Диас Баутиста Кремадес 399

ОТГРАНИЧЕНИЯ НА СЪСЕДСКИТЕ ПРАВООТНОШЕНИЯ**ОТ ПРАВООТНОШЕНИЯТА, СВЪРЗАНИ С ПОЗЕМЛЕНИ СЕРВИТУТИ (НА**

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)

Проф. д-р Павел Сарафов 421

**УСТАНОВЯВАНЕ НА МЕСТНИТЕ ДАНЪЦИ. КОНСТИТУЦИОННИ
ОСНОВИ НА ДАНЪЧНАТА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)**

Доц. д-р Евелина Димитрова 439

**СРОК ЗА ИЗДАВАНЕ НА РЕШЕНИЕ ОТ МИТНИЧЕСКИЯ ОРГАН
ПО ПРИЕТО ЗАЯВЛЕНИЕ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)**

Доц. д-р Атанас Симеонов 450

**РЕЖИМЪТ НА СЪПРУЖЕСКАТА СОБСТВЕНОСТ.
ИСТОРИЧЕСКИ АНАЛИЗ (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)**

Доц. д-р Цветалина Петкова 467

***LAESIO ENORMIS* В СРЕДНОВЕКОВНА СЪРБИЯ СПОРЕД
ЮСТИНИАНОВИЯ КОДЕКС И В СРЪБСКИЯ ГРАЖДАНСКИ КОДЕКС
(НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)**

Проф. д-р Емилия Станкович..... 484

**РИМСКОПРАВНА ОСНОВА НА СЪВРЕМЕННАТА ЗАЩИТА
НА НАСЛЕДСТВЕНОТО ИМУЩЕСТВО (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)**

Доц. д-р Михаил Малчев 497

**ИНСТИТУТЪТ НА ЗАПАЗЕНАТА ЧАСТ КАТО ОГРАНИЧЕНИЕ
НА ЗАВЕЩАТЕЛНИТЕ РАЗПОРЕДБИ В РИМСКОТО
И В СЪВРЕМЕНОТО ПРАВО (НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК)**

Ас. д-р Новак Крстич 513

**НЕПРАВОМЕРНА ДЪРЖАВНА ПОМОЩ ПРИ ПРОДАЖБАТА
НА ЗЕМЯ И СГРАДИ ПУБЛИЧНА ИЛИ ЧАСТНА
ДЪРЖАВНА/ОБЩИНСКА СОБСТВЕНОСТ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)**

Гл. ас. д-р Гинка Симеонова 528

**ЕФЕКТИВНИТЕ СРЕДСТВА НА МИРОВОТО ПРАВОРАЗДАВАНЕ
ПРИ НЯКОИ СПОРОВЕ ОТНОСНО НЕДВИЖИМИ ИМОТИ (НА
БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)**

Ас. д-р Михаил Матеев Матеев..... 547

**НИЩОЖНОСТ НА ДОГОВОРНАТА ВЪЗНАГРАДИТЕЛНА ЛИХВА
ПОРАДИ НАКЪРНЯВАНЕ НА ДОБРИТЕ НРАВИ (НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК)**

Петър Стефанов Топуров, докторант..... 561

TABLE OF CONTENTS

LECTORIS SALUTATIO	8
--------------------------	---

ROMAN LAW

LAND OWNERSHIP IN ANCIENT ROMAN LAW (BULGARIAN LANGUAGE)

Prof. Mihail Andreev	15
----------------------------	----

PECUNIA. THE STORY OF A WORD (BULGARIAN LANGUAGE)

Prof. Manuel Antonio Marcos Casquero, PhD	37
---	----

MONETARY ECONOMY AND THE MARKET (BULGARIAN LANGUAGE)

Prof. Antonio Fernandez de Bujan, PhD	51
---	----

PRICE VARIATIONS AND THE "QUANTITATIVE THEORY OF MONEY" IN ROME, FROM CICERO TO PLINY THE ELDER (BULGARIAN LANGUAGE)

Prof. Claude Nicolet, PhD	63
---------------------------------	----

PROCULUS' DOCTRINE ON THE ECONOMIC PURPOSES OF MONEY (BULGARIAN LANGUAGE)

Raffaele D'Alessio, PhD	99
-------------------------------	----

„PECUNIA“, „MONILIA“ AND „MOBILIA“ AS OBJECTS IN THE TREASURE (BULGARIAN LANGUAGE)

Prof. Maria Belen Malave Osuna, PhD	121
---	-----

UT BONUM PARES PECUS. ON THE ACQUISITION OF RES MANCIPI, ACCORDING TO VARON (BULGARIAN LANGUAGE)

Prof. Salvatore Antonio Cristaldi, PhD	135
--	-----

PECUNIA COMMUNIS MUNICIPIUM. THE FINANCING OF THE MUNICIPALITIES IN HISPANIA (BULGARIAN LANGUAGE)

Prof. Maria Lourdes Martinez de Morentin Llamas, PhD	156
--	-----

DEBITORUM PUBLICORUM. AN INSTRUMENT FOR THE RENOVATIO IMPERII (BULGARIAN LANGUAGE)

Prof. Rosalia Rodriguez Lopez, PhD	171
--	-----

THE IMPORTANCE OF „NATURALIS RATIO AUCTORITATE SENATUS COMMUTARI POTUIT“ AND USUSFRUCTUS OF MONEY (BULGARIAN LANGUAGE)

Prof. Maria Asuncion Sonia Molla Nebot, PhD	188
---	-----

PECULIUM AND ACTIO DE PECULIO (BULGARIAN LANGUAGE)

Prof. Malina Novkirishka-Stoyanova, DSc 210

**CONTEST OF FALSE DOCUMENT AND EXCEPTIO NON NUMERATAE
PECUNIAE: DUO TRICONUM SUFFUGIA (BULGARIAN LANGUAGE)**

Assoc. prof. Silvia Schiavo, PhD 251

**LEASING TRADES IN ROMAN LEGAL SOURCES (BULGARIAN
LANGUAGE)**

Prof. Maria del Carmen Lazaro Guillamon, PhD 277

SENATORES IN ANNIS MINORIBUS CONSTITUTI AND USURAE.**CONTRIBUTION TO THE INTERPRETATIONS OF CTh. 2.33.3 (BULGARIAN
LANGUAGE)**

Prof. Paolo Garbarino, PhD 302

TABULA BAETICA – A SIMPLE MODEL**OF FORM OR A REAL DOCUMENT (BULGARIAN LANGUAGE)**

Prof. Juan Antonio Bueno Delgado, PhD 324

**ACTIO NOXALIS: THE OBLIGATIONS DERIVED
FROM NOXAL RESPONSIBILITY IN THE FIELD OF CONFUSION
(BULGARIAN LANGUAGE)**

Prof. Maria Carmen Jimenes Salcedo, PhD 340

**STUDY OF THE EFFECTS OF PATRIA POTESTAS
ON THE GOODS OF FILII FAMILIAS (ENGLISH LANGUAGE)**

Prof. Salvador Ruiz Pino, PhD 349

CONTEMPORARY LAW**LEGAL SYSTEM OF ROMAN AND CURRENT TAX LAW (BULGARIAN LAN-
GUAGE)**

Prof. Juan Manuel Blanch Nougues, PhD 364

**ENFORCEMENT OF MONETARY JUDGMENTS IN “VII PARTIDAS”
(BULGARIAN LANGUAGE)**

Prof. Adolfo Antonio Diaz Bautista Cremades, PhD 399

**LIMITATIONS OF NEIGHBORHOOD RELATIONS
OF RELATIONSHIPS ABOUT THE LAND EASEMENTS (BULGARIAN LAN-
GUAGE)**

Prof. Pavel Sarafov, PhD 421

ESTABLISHMENT OF LOCAL TAXES.**CONSTITUTIONAL BASICS OF TAX DECENTRALIZATION (BULGARIAN**

LANGUAGE)

Assoc. prof. Evelina Dimitrova, PhD 439

**TERM FOR ISSUING A DECISION BY THE CUSTOMS AUTHORITY
ON AN ACCEPTED APPLICATION (BULGARIAN LANGUAGE)**

Assoc. prof. Atanas Simeonov, PhD 450

**MATRIMONIAL PROPERTY REGIMES: HISTORICAL ANALYSIS (ENGLISH
LANGUAGE)**

Assoc. prof. Cvetalina Petkova, PhD 467

**LAESIO ENORMIS IN MEDIEVAL SERBIA ACCORDING
TO CODE OF JUSTINIAN AND IN THE SERBIAN CIVIL CODE (ENGLISH
LANGUAGE)**

Prof. Emilija Stankovic, PhD 484

**ROMAN LEGAL BASIS FOR THE MODERN PROTECTION
OF HEREDITARY PROPERTY (BULGARIAN LANGUAGE)**

Assoc. prof. Mihail Malchev, PhD 497

**THE INSTITUTE OF COMPULSORY PORTION
AS A LIMITATION ON TESTAMENTARY DISPOSITIONS IN ROMAN
AND CONTEMPORARY LAW (ENGLISH LANGUAGE)**

Assist. prof. Novak Krstić, PhD 513

**UNLAWFUL STATE AID IN THE SALE OF LAND AND BUILDINGS
OF PUBLIC OR PRIVATE STATE/MUNICIPAL PROPERTY
(BULGARIAN LANGUAGE)**

Assist. prof. Ginka Simeonova, PhD 528

**EFFECTIVE INSTRUMENTS OF JUSTICE
IN SOME REAL ESTATE DISPUTES (BULGARIAN LANGUAGE)**

Assist. prof. Mihail Mateev, PhD 547

**INVALIDITY OF CONTRACTUAL INTEREST CLAUSE
INFRINGING GOOD MORALS (BULGARIAN LANGUAGE)**

Petar Stefanov Topurov, PhD student 561

THE IMPORTANCE OF “*NATURALIS RATIO
AUCTORITATE SENATUS COMMUTARI POTUIT*”
AND USUSFRUCTUS OF MONEY
(BULGARIAN LANGUAGE)

Prof. María Asunción Sonia Mollá Nebot, PhD
University of Valencia, Spain

Abstract: The possibility that the usufruct relapses on any good of the heritage was introduced by a *senatusconsultum* the middle of the I century. Apparently this extension affects squarely the *nummerata pecunia*, but this appraisal needs to be tinted, since really the money is not a consumable good, that is to say, that does not disappear with his first use, but it is a good, which usefulness resides in his disposition and which as other goods on which he arranges stops being in the patrimonial assets of the dominus; for it what awards the usufruct of money to the usufructuary is the capacity of disposition which the usufructuary lacks because it is not proprietary. The senatorial decision according to the expression of Gaius censures what he considers to be a “natural reason”: “*naturalis ratio auctoritate senatus commutari potuit*”.

Keywords: usufruct; consumable goods; legacy of aliquot part; *senatus consultum* on usufruct; *quasiusufruct*; usufruct of *nummerata pecunia*.

1. ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД

Еволюцията на плодopolзването е следствие от едно постановление на Сената (*Senatus censuit*), който приема че то може да се учредява върху всички вещи, включени в патримониума (*omnium rerum, quas in cuiusque patrimonio esse constaret usus fructus legari possit*)¹. Уреждат се легатите за съответна част от наследството с едно решение, даващо сила на завещателното разпореждане относно консумируемите блага, които по принцип са били изключени от плодopolзването и се предполагало нищожност на легата за плодopolзване върху тях. За да се избегне забраната като при това се уважи волята на наследодателя, се е приемало, че в легата не са включени консумируемите блага². Това обаче не отговаряло на императивната потребност от храна и други основни разходи, които плодopolзването трябвало да покрива.

Хипотезата за нищожност на легата поради формален недостатък не е съзвучна с класическото римско право, макар да фигурира в един текст, приписван на Гай, който ще разгледам по-нататък. Освен в този текст, никъде в източниците не се споменава нищожност на легата за плодopolзване на *res unia*. Преди сенатусконсулта се приемало, че в легата за плодopolзване не се споменават консумируемите блага. Освен това трябва да имаме предвид, че нищожността е свързана с недостатъци във формата на правния акт (определено формални актове, свързани със *solemnia verba*), а не с липсата на елементи, смятани за част от задължението по същество. Обратно – твърде ранна е (края на I в.) „конверсията на правните актове“, които изискват да са изпълнени определени формалности, за да бъдат те валидни, именно за да се избегне възможността да се окажат нищожни по-

¹ Намира се в Титул 5 на Книга 7 на Дигестите под заглавие „За плодopolзването на нещата, които погиват или се изразходват поради употребата им“. Крайният абзац – *“res quae usu minuuntur”* е добавка, която въвежда Юстиниановото право като подразделение на консумируемите блага. Вж. FERNÁNDEZ de BUJÁN, A. *Derecho Privado Romano*. 9. ed. Madrid, 2016, p. 324.

² GIUFFRÉ, V. *L'emersione dei “iura in re aliena” ed il dogma del “numero chiuso”*. Napoli, 1992, p. 168 ss., поддържа че макар през втората половина на II в. пр.Хр. и първата половина на I в. пр.Хр. консумируемите блага да е трябвало да бъдат изключени от съвкупността на завещаното имущество, това на практика не е създавало много проблеми, като по-късно – *“nella torbida temperie morale dell'età ciceroniana”* започват да възникват проблеми при изпълнението на този род легати за плодopolзване *“omnium bonorum”*, или на квота от наследственото имущество.

ради формален недостатък. Както знаем, сенатусконсултът на Нерон (*Senatusconsultum Neronianum de legatis* от 60 или 64 г. сл.Хр.) въвежда конвалидиране на легатите с неподходяща формулировка и така благоприятства съхраняването на волята на наследодателя, изразена в разпореждането *mortis causa*³. В контекста на стремежа да се признават формално невалидните правни актове констатираме, че се запазва завещателното разпореждане, за да се опази волята, заявена от наследодателя, тъй като, макар тази правна сфера да изисква формални актове на разпореждане, превес над формалността има декларираната воля.

От друга страна се оказва, че този род легати са много трудно изпълними когато се учредява плодopolзване на идеална част на имуществото на завещателя или когато имуществото се състои предимно от консумируеми блага. Решението на Сената (I в.) позволява плодopolзване на всички видове имущество, отменя забраната, която го е, и въвежда възможността да се учредява плодopolзване и върху консумируеми блага. В резултат на това, ако имуществото – предмет на плодopolзване, се състои от консумируеми блага, задължението да се върне вещта е заместено от задължението „да се върне същото количество или неговата оценена стойност“, ако вещта погине (при условие, че не става дума за нетрайни плодове). Върху това задължение се разпростира гаранцията, създадена от сенатусконсулта и различаваща се от обичайната, предлагана от плодopolзвателя при обикновеното плодopolзване⁴.

³ В доктрината има различия само относно момента, в който може да се говори за конвалидиране на тези актове – в периода от Сабин до края на II в. при Папиниан, Паул и Улпиан – вж. PERNICE, A. *Römisches Privatrecht im ersten Jahrhunderte der Kaiserzeit*. Tübingen, 1963, S. 406, който смята че конвертирането на формалните актове е било познато на Сабин; WEISS, E. *Institutionen des römischen Privatrechts*. Basel, 1949, p. 19, приписва решението на проблема на предшествениците на ранната класическа школа. Обратно – GIUFFRÉ, V. "Convalescere" in "Gai." 2, 218. – In: *Synthese: Vincenzo Arangio-Ruiz*. 2 vols. Jovene, 1964. Vol. 2, p. 627, n. 17, смята че техниката за превръщане е била разработена по-късно от Папиниан, Паул и Улпиан. По този въпрос може да се види също моят труд MOLLÁ NEBOT, M. A. S. *Extinción formal de las obligaciones verbales. La "acceptilatio"*. Madrid, 1993, p. 172, 189, особено относно *sub epígrafe Con-vertibilidad*, p. 176 ss.

⁴ Становището, че липсата на *cautio* прави недействително плодopolзването, трябва да се уточни, тъй като не легатът е нищожен, а отказът да се направи преторска stipуляция, която предполага *cautio es senatus consyultoe* за плодopolзването, или, *cautio ex senatus consulto* не обявява акта за нищожен, но дава на „голия“ собственик спрямо претендиращия плодopolзвател правото да задържи вещта. Това не прави легата несъществуващ, а неизискуем, тъй като искът срещу „голия“ собственик, който задържа плодopolзването благо, би било парализиран от *denegatio actionis*. Срв.

Като цяло, когато плодopolзването е върху консумируеми блага, възникват проблеми при идентифицирането и запазването на характеристиките му, поради което се е оформила променлива догматика⁵ (много по-разнородна след Юстиниан) относно момента, в който става възможно плодopolзването на този род блага. Парадоксът, съдържащ се в този вид плодopolзване, поставя трудни за отговор въпроси, като например ако това, което се генерира, е кредит в полза на плодopolзвателя, може ли да се говори за вещно право над консумируемите блага (*ius in corpore*)? Може ли да се запази задължението на плодopolзвателя да опазва имуществото (*rerum substantia*)?

Тези въпроси без отговор понякога водят до отхвърляне от правната догматика, която не дава единодушно обяснение и проявява големи разногласия при анализа на всяка трудност пред това вещно право над потребими вещи⁶. Доказателство за горното са множеството термини, с които в различните исторически периоди е обозначавано плодopolзването на консумируеми блага (потребими вещи). Стига се до една невинаги удачна номенклатура, отразяваща непрецизността в определянето на истинската им правна природа.

Доктрината проявява различия в мненията дали това е вид плодopolзване, дали е плодopolзване, което допуска изключение, дали след като плодopolзвателят приеме разпореждането с имуществото продължава да има вещно право или напротив – става собственик. Това е ясно доказателство за различията и в обхвата на поставения проблем. Вследствие на това са доста неясни наименованията, които доктрината е давала на плодopolзването на потребими блага – „квазиплодopolзване“ в посткласичес-

BETANCOURT, F. Sobre una pretendida "actio arbitraria" contra el usufructuario. – In: *AHDE*, Vol. 43, 1973, p. 353 ss., която преторът дава предвид отказа да се направи преторска стипулация. Както знаем, всички допълнителни жалби на претора, включително *cautiones*, имат за цел да дадат насока или да осигурят процеса. *Stipulationes praetoriae* са застраховка срещу бъдещ иск или евентуална вреда във връзка или не с настоящо дело, но в никакъв случай не водят до нищожност на акта, за който се иска преторската мярка.

⁵ Казвам „догматика“, защото това е присъща в системното изложение на правните институти тенденция, в случая специфична за дидактиката, появила се в посткласическото право като изражение на последната класическа юриспруденция. Вж. D'ORS, Á. *Derecho Privado Romano*. 10. ed. Navarra, 2004, parág. 48 ss.

⁶ Без да правя строг анализ защо романистичната догматика отхвърля плодopolзване на консумируеми блага, за всички тях важи квалификацията, която дава SANFILIPPO, C. *Note esegetiche in tema di usufrutto*. – In: *BIDR*, Vol. 49-50, 1947, p. 71 – „monstrum“.

ките източници, личен сервитут и квазиплодоползване в Юстиниановото право, особено плодopolзване в *ius commune* и отново неприсъщо или особено плодopolзване в съвременното право.

Всичко това говори колко трудно е особеностите на плодopolзването да се впишат в кръга на вещните права и във всеки случай го дефинира като различен вид плодopolзване, още повече ако това вещно право се учреди върху потребими блага, които може да бъдат поискани с облигационни (лични) искиове.

От самото начало, тоест откакто сенатусконсултът от средата на I в.⁷ приема плодopolзването на консумируеми блага, целта е била да се даде решение за легатите за плодopolзване на идеална част от наследството и, може би, изобщо на легатите, състоящи се основно от потребими вещи. Затова споделям идеята, че преди всичко този сенатусконсулт е решение на един социално-икономически, а не правен проблем⁸, което може да се каже и за плодopolзването в съвременното испанско позитивно право, в което със същата цел – да се даде правно покритие на семейните помощи, често се прибегва до учредяване на плодopolзване на идеална част от имуществото. Това ме кара да вярвам, че изучаването на плодopolзването на консумируеми блага (потребими вещи) ще ни помогне да систематизираме проблемите с оглед на едно по-функционално, а не чисто доктринално виждане, тъй както естеството на консумируемите блага създава една парадоксална ситуация около плодopolзването им, която не е съзвучна със системното изложение на естеството на правото на плодopolзване⁹.

⁷ Проблемите за датирането му са от огромно значение, тъй като сме пред дилемата да приемем един сенатусконсулт, отнасящ се до *ius* преди реформата на Август, което е абсолютно изключено – вж. KASER, M. – In: *Tijdschrift*, 1977, p. 160 n. 5; D'ORS, Á. *Derecho privado Romano*. 10. ed. Navarra, 2004, parag. 200, n. 1. Датирането на сенатусконсулта е тема на една много изчерпателна и убедителна монография на Crifò, който изтегля датирането му в средата на I в. – вж. CRIFÒ, G. *Studi sul quasi-usufrutto romano*. Vol. 1. Problemi di datazione. Padova, 1977. Вж. и MASSON, P. *Essai sur la conception de l'usufruit en droit romain*. – In: *Revue historique de droit français et étranger*, Vol. 13, 1934, no. 2, p. 43.

⁸ CRIFÒ, G. *Studi sul quasi-usufrutto romano*. Vol. 1. Problemi di datazione. Padova, 1977, p. 202.

⁹ Същият проблем поставя чл. 337 на Испанския ГК, който разглежда TORRELLES TORREA, E. *El usufructo de cosas consumibles*. Madrid ; Barcelona, 2000, p. 127 ss. Вж. и SERRANO de NICOLÁS, Á. *Usufructo con facultad de disposición en el derecho español*. Barcelona, 2005. (https://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/34342/ASDN_TESIS.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

2. "OMNIUM RERUM,
QUAS IN CUIUSQUE PATRIMONIO ESSE CONSTARET":
(ЗА ВЕЩЕТЕ, ВКЛЮЧЕНИ В ИМУЩЕСТВОТО)

Сенатусконсултът, който разширява обхвата и разпростира плодоползването върху всички блага, съдържа имплицитно нормата плодopolзването на благата да става според естеството на вещите, за които се учредява¹⁰. Макар да е казано „за вещите /нещата“, трябва да разбираме, че става дума за блага, тъй като те са нещата, които може да бъдат използвани икономически. Това се подсилва от включването на израза *quas in cuiusque patrimonio esse constaret*.

От този момент нататък аз съм привърженик на наименованието „консумируеми блага“, тъй като се отнася за типа вещи, за които се учредява плодopolзване. Това е адекватното наименование съгласно източниците, тъй като – както ще видим по-нататък, няма единно специфично наименование дълго време след публикуването на сенатусконсулта (*omnium rerum*).

Трябва да се подчертае, че сенатусконсултът споменава изрично „вещи“, като добавя „които са в патримониума“. С това уточнение изключва вещите, които не са в патримониума на наследодателя. Това потвърждава идеята, че подходящо средство за учредяване на плодopolзването е виндикаторният легат¹¹ (създаден за учредяване на завет, чийто предмет са индивидуално определени вещи), но също онези „които не може да са в патримониума“¹², като например вещите, които са на всички или които са извън гражданския оборот. Технически това са вещи, но не и блага, и те не могат да бъдат такива, понеже са изключени (*res extra commercium*) и не подлежат на икономическо използване (D. 7.5.1, *Ulp. 18 ad Sab.: Senatus*

¹⁰ Вж. MOLLÁ NEBOT, M. A. S. Usufructo de bienes consumibles. Observaciones sobre la pretendida propiedad del usufructuario. – In: *RDGR*, Vol. 2, 2004, за разликата между *res* и *pecunia* от гледна точка на „собственост“. Да не забравяме, че вероятността да бъдат намерени пари в брой в което и да било имущество е много голяма при висящо наследство. Вж. GARCÍA GONZÁLEZ, J. M. Préstamo y usura en el Mediterráneo antiguo. Universidad de Alicante, 1984, p. 305. Lucentum II. – https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/4494/1/Lucentum_03_14.pdf.

¹¹ Умело се отдалечава от обвързването с легат на вещь, а не на право, но и с фидеикомис, тъй като се учредява върху вещи, които са в патримониума на наследодателя, а не върху вещи, които наследникът трябва да предостави.

¹² За развитието на въпроса за нещата извън търговията вж. FERNÁNDEZ de BUJÁN, A. Derecho Privado Romano. 9. ed. Madrid, 2016, Capítulo XVI, 2, A, p. 318 ss.

censuit, ut omnium rerum, quas in cuiusque patrimonio esse constaret usus fructus legari possit [...]).

Тази постановка ни кара неизбежно да се запитаме за останалите блага, които не представляват вещи, а права, и които също може да са включени в патримониума – например кредитите, които се считат за вещ, но всъщност са облигационно право, тоест като вещ се счита притежанието на това право. Следователно бихме могли да очакваме юриспруденцията да предвиди при прилагането на практика на сенатоконсултския *omnium rerum* как да се процедира с благата, състоящи се в права, в частност кредитите.

Доктрината съзира това включване в значението на *res*, включващо и правата. Антонио Фернандес де Бухан казва: „Съгласно посочения текст [има предвид класификацията на *res* в D. 50.16.23], изглежда римските юристи не смятат за вещи всички субективни права, а по-скоро имат предвид един ограничен кръг права – разпростиращите се върху вещите, или, с други думи, вещните права“¹³. Относно правото на кредит може да се каже, че реално то не е консумируемо благо, тъй като съставлява сума, която трето лице „дължи“. Може да се признаят инвестирани суми, които носят или не носят лихви, и с които не може да се разпорежда плодоползвателят – D. 7.5.3 (Ulp. 18 ad Sab.): *Post quod omnium rerum usus fructus legari poterit: an et nominum? Nerva negavit, sed est verius, quod Cassius et Proculus existimant, posse legari. Idem tamen Nerva, ipsi quoque debitori posse usumfructum legari, scribit, et remittendas ei usuras*. Този текст разглежда възможността да се учреди право на плодоползване върху кредит (*munera*), което Nerva отхвърля, и което е приемливо само за лихвите (*usura*), когато легатарят и длъжникът на заема са едно и също лице.

Разногласието, което поражда този текст между Nerva, от една страна, и Casius и Proculus, от друга, тръгва от постановката, че всички биха били съгласни относно решението по този казус само ако легатарят на плодоползването е самият длъжник, и биха били на противоположни мнения ако се приеме, че легатарят на плодоползването на кредита има за длъжник трето лице. Както виждаме, Nerva отрича това. Във всеки случай

¹³ FERNÁNDEZ de BUJÁN, A. Derecho privado Romano, cit., p. 329 ss.

изглежда неговата позиция е изолирана (или по-консервативна) и вероятно е била преодоляна, както сочи Улпиан в цитирания текст¹⁴.

Както казах, трябва да споменем специално въпроса за потребяването на парите (*nummerata pecunia*)¹⁵, икономическа полза от които се получава само при разпореждането с тях – не може да има „ползване“ или „използване“ на каквато и да е сума пари без разпореждане с нея и само в този смисъл може да кажем, че тя е консумативно благо. За това говорят Юлиан и Помпоний в текста на Улпиан в D. 7.5.5.2 *in fine* (Ulp. 18 ad Sab.): *nam idem continere usum pecuniae et usumfructum et Iulianus scribit et Pomponius libro octavo de stipulationibus* (използването и плодоползването на дадена сума [пари] имат еднакво съдържание).

3. ЕДИНЕН СМИСЪЛ НА ПЛОДОПОЛЗВАНЕТО В КЛАСИЧЕСКОТО ПРАВО

Както казах, в класическото римско право плодоползването (*usus fructus*) на консумируемите блага не е друго, а същото плодоползване.

Аргументите, натежали най-силно за обратното мнение в доктрината, а именно, че става дума за два вида плодоползване, са два – (1) създаването на едно наименование, което го отличава от обикновеното плодоползване (*quasiusufructus*), и (2) убеждението, че *cautio ex senatus consultum* учредява плодоползването на консумируеми блага. От тази гледна точка съществуването на плодоползване на консумируеми блага зависи от личното

¹⁴ Възможността да се конституира легат за плодоползване на обикновен заем „*mutuo*“ без лихви би отложила правото на плодоползвателя до момента, в който изтече срокът, за който е учреден *mutuo*, и от там нататък, след като титулярят си възвърне сумата, плодоползвателят би имал право върху него при условията на *nummerata pecunia*. По въпроса за *nummerata* е особено интересно изследването на FERNÁNDEZ de BUJÁN, A. El papel de la buena fe en los pactos, arbitrajes y contratos. – In: RGDR, Vol. 15, 2010. Вж. и MOLLÁ NEBOT, M. A. S. Usufructo de Pecunia. Aplicación a los fondos de inversión desde la ley de jurisdicción voluntaria. Madrid, 2015, p. 118 ss., където се прави разлика между легатаря, дължащ заема, и случаите на легат за заем срещу трето лице.

¹⁵ Използвам израза, отнасящ се за номер (*nummo*), тъй като е по-добре свързан с това, което наричаме „сума“ (*nummerata pecunia*). По-точният превод – парични монети, е неразбираем. Терминът (*denarius*) също не отговаря напълно на това значение. В източниците е използван терминът *pecunia*, който също може да преведем като „пари“, но който се отнася по-скоро за „парична стойност“ за размяната преди сеченето на пари, тъй като „пари“ е термин, който влиза в употреба като израз на стойността на вещите откакто има сечени пари. Във всеки случай терминът *pecunia* първоначално обозначава спечелените блага, които имат по-ниска стойност (*res nec mancipi*) спрямо наследяваните блага (*res mancipi*). Еволюцията на съдържанието на термина *pecunia* затруднява постигането на еднозначно значение в източниците.

задължение, което поражда *cautio* като формален учредителен акт, така че плодopolзването на консумируеми блага не съществува – той е нищожен, ако няма *cautio*.

И двата аргумента нямат опора в източниците към момента на публикуване на сенатусконсулта, който допуска плодopolзване на всякакви блага – изглежда става дума за нещо създадено много по-късно.

Самият Гай нарича квазиплодopolзване плодopolзването на консумируеми блага – факт, който поражда объркване в доктрината), но твърди по-подробно в D. 7.5.2.1 (Gai. 7 ed. prov.): *Quo senatus consulto non id effectum est, ut pecuniae usus fructus proprie esset (nec enim naturalis ratio auctoritate senatus commutari potuit), sed remedio introducto coepit quasi usus fructus haberi*. Пояснението, че не става дума за друг, различен вид плодopolзване („С този сенатусконсулт не се дава живот на отделен вид плодopolзване на пари“) всъщност е в противоречие с текста, включен от автора в същия пасаж *in fine*: „но, след като беше въведено решението, започна да се приема квазиплодopolзването“. Така, макар и да се твърди, че няма различен вид плодopolзване, то е наречено по друг начин.

Съществуването на друго наименование за плодopolзването на консумируеми блага (*quasi usus fructus*), което виждаме при Гай, води до погрешното заключение, че е наречено с друго име защото е нещо различно и, следователно, съществуват два различни вида плодopolзване в зависимост от предмета, за който се учредяват. Това поражда следните въпроси: дали това е обичайният начин да се квалифицира плодopolзването на консумируеми блага и дали този вид плодopolзване е признат като категория в рамките на основния вид плодopolзване.

Референцията в цитирания текст от Дигестите, приписвана на Гай – „*quasi usus fructus haberi*“, срещаме единствено тук. В други текстове той не споменава *quasi usus fructus*. Това е важно във връзка със следните аргументи: преди всичко, подобна референция не намираме в другия текст на същия автор, когато говори за плодopolзване на консумируеми блага, който текст също е от неговия коментар към Провинциалния едикт – D. 7.5.7 (Gai. 7 ad ed. prov.): *Si vini olei frumenti usus fructus legatus erit, proprietas ad legatarium transferri debet, et ab eo cautio desideranda est, ut, quandoque is mortuus aut capite deminutus sit, eiusdem qualitatis res restituatur, aut*

aestimatis rebus certae pecuniae nomine cavendum est, quod et commodius est. idem scilicet de ceteris quoque rebus, quae usu continentur, intellegemus, и който палингенетичната реконструкция поставя на последващо място, непосредствено до този, който разглеждаме в момента (D. 7.3.2)¹⁶. Ако терминът квазиплодоползване е бил подходящ за обозначаване на един различен вид плодоползване, няма логика в двата последователни текста да не се използват идентични изрази като се говори за същата материя (плодоползване на потребявани вещи). Най-ясното доказателство за липсата на еднородност и обобщение, характерни за една категория, поне що се отнася до Гай, е обстоятелството, че той не използва повече този израз – дори в други свои творби. Ето защо бих изтъкнала следните пречки да приемем текста на Гай така, както е редактиран.

Първо, Гай третира съвсем оскъдно плодоползването в Институциите – творба, за която е сигурно, че е била по-малко манипулирана в посткласическия период, в която той изобщо не споменава *quasi ususfructus*, докато в тази творба – *Institutes*, е използвана частицата “*quasi*” за правни категории, сходни с онези, към които е добавена (*quasi* договори и *quasi* деликти¹⁷), но, както казах, не включва “*quasi usufructus*”. Ако категорията квазиплодоползване е била замислена като обозначение на един вид в рамките на цялото, нищо не е пречело тя да бъде използвана от Гай в тази област, но той не я използва по начин, който да ни накара да мислим за категория, поради което е трудно да приемем че терминът е бил създаден от Гай за описание на една по-различна категория плодоползване, а още по-малко да е израз, съществувал преди него самия. Изразът “*quasi usus fructus*” срещаме още веднъж в друг текст от времето на Юстиниан – *Inst. 2.4.2 in fine* ([...] *quasi usumfructum constituit*), и в един приписван на Улпиан текст в D. 43.18.1.6 (*Ulp. 70 ad ed.*), за който доктрината смята, че е изцяло интерполиран¹⁸.

¹⁶ VALIÑO, E. El Comentario de Gayo al Edicto Provincial. Valencia, 1979, p. 55.

¹⁷ Вж. GIMÉNEZ-CANDELA, T. Los Llamados Cuasidelitos. Madrid, 1990, p. 157 ss. За причините за появата му вж. MESSINAVITRANO, F. Il legato d'usufrutto nel diritto romano. Parte I ed anastatica. Roma, 1972, p. 69 s.

¹⁸ *Quia autem etiam in rem actio de superficie dabitur, petitori quoque in superficiem dari, et quasi usumfructum, sive usum quendam eius esse, et constitui posse per utiles actiones, credendum est.* Вж. BESELER, G. Beiträge zur Kritik der römischen Rechtsquellen. Vol. 1. Tübingen, 1910, S. 103; KASER, M. Das Römische Privatrecht. Vol. 1. 2. Aufl. München,

Поради изложеното дотук част от доктрината се съмнява да е бил широко използван израз¹⁹, макар да има защитници на класическия му произход²⁰.

В заключение може да се каже, че виртуалността му в класическата епоха се опира само на Гай в един от възможните текстове, които разглеждат плодopolзването на консумируеми блага и именно това поражда съмнения, дори откровено отричане на тезата за допуснатата употреба на изрази "*quasi usumfructum*" в класическите източници²¹.

По-сOLIDните източници за употребата на този израз са от посткласическия период. Всичко това ме кара да мисля, че става дума за един късен термин, с който се обозначава категорията плодopolзване на консумируеми блага, и че включването му би могло да е вдъхновено от Гай, който може и да не го е използвал като обозначение на този плодopolзване, а по-скоро описателно. Употребата му в съдържащия го текст се дължи на едно дидактическо изложение за института, съзвучно със системното създаване на сродни изрази (*quasi* договор, *quasi* possessio, *quasi* деликт).

Що се отнася до текста на Улпиан в D. 43.18.1.6 (*Ulp. 70 ad ed.*): *Quia autem etiam in rem actio de superficie dabitur, petitori in superficiem dari et quasi usumfructum sive usum quendam eius esse, et constitui posse per utiles actiones, credendum est*, който съдържа изрази "*quasi usumfructum*", доктрината единодушно приема – напълно основателно, че това е изцяло интер-

1971, S. 380, n. 48; CRIFÒ, G. Studi sul quasi-usufrutto romano. Padova, 1977, p. 134, n. 20.

¹⁹ Вж. SEGRÈ, G. Sul deposito irregolare in diritto romano. – In: *BIDR*, Vol. 19, 1907, 107, n. 3; също и PEROZZI, S. Istituzioni di diritto romano. Vol. 1. 2. ed. Roma, 1928, p. 789, n. 1.

²⁰ BONFANTE, P. Corso di Diritto Romano. Vol. 3. Diritti Reali. Milano, reimpr. 1972, p. 86; CRIFÒ, G. Studi sul quasi-usufrutto romano, cit., p. 134 s.

²¹ За колебанията относно често използвания израз "*cuasiusufructo*" вж. SANFILIPPO, C. Note esegetiche in tema di usufrutto. – In: *BIDR*, Vol. 49-50, 1947, p. 69-71, който по принцип го определя като неподходящ, а после като подвеждащ. GIUFFRÈ, V. L'emersione dei "lura in re aliena" ed il dogma del "Numero chiuso". Jovene, 1992, p. 173, се придържа към Гай в разногласието му с останалите юристи, като смята квазиплодopolзването за нещо различно от плодopolзването, и че дори не е оригинален термин на Юстиниан в Дигестите – Титул 5 на Книга 7 за "*quasi-usufructo*", а че е взет от самия Гай. Функцията на *quasi* е догматичен принос, с който се отбелязва сходството или различието спрямо един централен институт – RICCOBONO, S. Analogia, assimilazione, approssimazione nell'opera dei giuristi romani ed in particolare dell'uso dell'avverbio "*quasi*". – In: *Scritti di diritto romano*. Vol. 2. Palermo, 1964, p. 461 ss., говори за техниката на аналогия и асимилация в римската юриспруденция, в частност за използването на термина "*quasi*". Вж. и CRIFÒ, G. Studi sul quasi-usufrutto romano, cit., p. 134 s.

полиран текст²², поради което е съмнително изразът „*quasi ususfructus*“ да се е съдържал в текста на Улпиан. Във всеки случай със съвременната му композиция е несъответно квазиплодоползването да се третира съвкупно с правото на суперфиция, а това е предметът на Титул 18 на Книга 43, където се намира текстът, приписван на Улпиан.

Както вече казах, смятам че поради тези причини е съмнително в класическото право категорията да е била широко употребявана, въпреки което романистичната теория обикновено използва изрече квазиплодоползване в смисъл на плодopolзване на консумируеми блага, плодopolзване на потребими вещи, което създава погрешното впечатление, че става дума за един различен от обикновеното плодopolзване институт, а всъщност става дума за същия, тъй като, отвъд полемиката дали е приемливо съществуването на един такъв вид плодopolзване, това е наложената действителност от сенатусконсулта, който приема плодopolзването на консумируемите вещи. Всичко изложено дотук се оказва недостатъчно, за да се отхвърли окончателно употребата на тази термин въпреки наличието на голямо разстояние във времето между момента, в който се приема плодopolзването на консумируеми блага и създаването на един сенатусконсулт, който го въвежда в средата на I в.²³, и наименованието „квазиплодоползване“ в края на II в. (тъй като в никой източник преди Гай, ако приемем че той използва израза на това място със собствено значение – D. 7.5.7 (*Gai. 7 ad ed. prov.*), не се говори за квазиплодоползване).

В заключение: наименованието не въвежда нов вид плодopolзване, различен от обичайния, така че не може да говорим за него като за „квазиплодоползване“, понеже не е създаден по повод реформата, въведена от сенатусконсулта, тъй като това, което приема сенатският *consultum*, е да се учредява плодopolзване и върху консумируемите блага. Не може да се твърди че сенатусконсултът е въвел квазиплодоползването, тъй като това би било анахронизъм.

²² BESELER, G. Beiträge zur Kritik der römischen Rechtsquellen. Tübingen, 1910, S. 103; KASER, M. Das Römische Privatrecht. Vol. 1. 2. Aufl. München, 1971, S. 380, n. 48; CRIFÒ, G. Studi sul quasi-usufrutto romano, cit., p. 134, n. 20, и др.

²³ Вж. по-горе т. 1. Исторически преглед.

4. ПЛОДОПОЛЗВАНЕ НА ПАРИ

Плодоползването на пари (*nummerata pecunia*) не се третира по същия начин като плодоползването на други консумируеми блага. Главното за всяко плодоползване винаги е било гарантиране на собствеността на голия собственик и възстановяването ѝ след приключване на плодоползването. При тези консумируеми блага се поставя въпросът за случая когато вещта, върху която е учредено плодоползване, е „изчезнала“ – заради този проблем юриспруденцията усъвършенства решението, което дава сенатус-консултът. Така, за възстановяването на тези блага, състоящи се в сума пари, казва Сабин, трябва да се прибегне до *condictio*, ако не е била поискана гаранция (D. 7.5.5.1). Знаем за това от Улпиан, който възпроизвежда това мнение, което споделя и Целз, и което самият той приема (*Ulp. 18 ad Sab.*): [...] *dici potest omissam cautionem posse condici incerti condictione* [...]. От това трябва да заключим, че *cautio* (*ex senatus consultum*) е била необходимо средство за обезщетяване за плодоползването, гарантирано в стипулацията. По повод на това *cautio ex senatus consultum* винаги се споменава *actio incerti*, за да може, след като приключи плодоползването, да се изиска от плодоползвателя възстановяване. Въпросът е, че ако *cautio*, която се иска, се състои в определена сума пари, няма смисъл искът да е *incerti*, освен ако сумата, която се очаква да бъде получена, е по-голяма от дадената (както се твърди в D. 7.5.5.1 *in fine*).

Следователно трябва да се помисли за някаква ревалоризация на първоначално полученото за плодоползването, тъй като, когато става дума за пари, споменаването на „несигурното“ няма смисъл. Обаче споменатият по-горе текст съдържа израза „*incerti condictione*“, който е по-присъщ на посткласическото право, тъй като се говори за причината за *condictio*²⁴, поради което прилагателното „*incerti*“ не би било включено във възпроизведеното мнение на Сабин, Целз и Улпиан.

Condictio е иск за възстановяване и предполага да е имало *dare* преди *datum* и затова е възможен само ако лицето, дало сумата на плодополз-

²⁴ Да не забравяме, че вероятността да бъдат намерени пари в брой в висящото наследство е много голяма от историческа гледна точка. Вж. GARCÍA GONZÁLEZ, J. M. Op. cit., p. 305. За казуалната типификация на *condictiones* вж. D'ORS, Á. Derecho Privado Romano, parág. 383, n. 2.

вателя, е самият собственик. Много е възможно плодоползвателят да е назначен за такъв във виндикаторен легат²⁵. Ясно е, че става дума за облигационен иск, присъщ за кредитите. Същото може да се каже за останалите консумируеми блага, които обикновено попадат във фигурата „изискуеми блага *per conductionem*“. Обаче тези блага са били изрично изключени и приемането им *ex senatusconsultum* открива пътя не само за осчетоводяване, както е при *nummerata pecunia*, но и за „онова, което трябва да бъде оценено“. От друга страна, искът (*condictio*) сам по себе си не е гаранция за възстановяване, а е иск срещу онзи, който се задължава поради това че е получил (*dare* преди *datum*), и е различен от *actio certi stipulati* на поръчителя. Сенатусконсултът, който отваря вратата за консумируемите блага, разглежда в отделна глава плодоползването на *nummerata pecunia*, но предвижда също както при плодоползването на останалите консумируеми блага наличие на *cautio ex Senatus consultum* като гаранция. С други думи, сенатусконсултът дава решение за проблема, породен от обичайната практика да се завещава идеална част (в която е много вероятно да има консумируеми блага) и дори направо пари, но същевременно изисква специална гаранция от плодоползвателя – гарантирана с поръчителска стипулация, за да се осигури връщането на сумата и, евентуално, някаква добавка заради девалвацията.

Много е вероятно легатът на пари да е бил основният аргумент и вероятно той е бил приет преди легата на други консумируеми блага, за които е била създадена забраната „*usus, non abusus*“, с която се изключва от ползването възможността легатарят да използва този род блага²⁶. Проя-

²⁵ Това индиректно има предвид Улпиан, когато говори за *cautio* и казва, че по мнението на мнозина *cautio* на плодоползвателя е уместна само когато вече са му дадени парите, докато самият той смята, че е основателна и преди да бъдат дадени парите – D. 7.5.10.1 in fine (Ulp. 79 ad ed.): [...] *et quidam aiunt non ante hanc interponi stipulationem, quam data fuerit pecunia; ego autem puto, sive antea sive post(ea) pecunia data sit, tenere stipulationem*). Въпросът има връзка с абстрактния характер на *stipulatio*. Положението на легатаря винаги зависи от волята на собственика. Плодоползването се учредява от наследодателя, в чиито права встъпва наследникът.

²⁶ Изразът *usus, non abusus* е екстраполиран в съвременното право от този първоначален контекст и сега се отнася до злоупотребата от страна на плодоползвателя с правото изобщо.

Член 520 на Гражданския кодекс на Испания [Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el Código Civil] гласи: „Плодоползването не се погасява поради лошото използване на плодоползваната вещь, но ако злоупотребата причинява значителна вреда на собственика, той може да поиска да му бъде дадена вещта“. Същият израз

ната, която внася сенатусконсултът, като допуска плодopolзване на всякакви блага, променя практиката консумируемите блага да са изключени от плодopolзването, но поставя някои въпроси от юридическо естество, които правото решава постепенно, като адаптира института или създава около плодopolзването на консумируеми блага система от гаранции за възстановяване на парите на голия собственик.

5. ВЛАСТТА НА СЕНАТА ДА ПРОМЕНИ
ЕСТЕСТВЕНАТА ПРИЧИНА НА НЕЩАТА:
"NATURALIS RATIO AUCTORITATE SENATUS COMMUTARI POTUIT"

Категоричното твърдение, приписвано на Гай, че „Властта на Сената не може да промени естествената причина на нещата“ – D. 7.5.2.1 (Gai. 7 ed. prov.) по повод приемането на плодopolзването на консумируеми блага, прави впечатление не толкова поради извънредната намеса на Сената във въпроси на *ius civile*, а защото това открито осъждане и този упрек на Гай (*naturalis ratio auctoritate senatus commutari potuit*) е един юридически жест, който цели да отбележи произвола в решението, базиращо се на признатата власт на Сената, за който Гай казва, че „не трябва да върви срещу природата на нещата“. Обаче към този „произвол“, който цели по-справедливи решения, ние сме привикнали както от процесуалната дейност на преторите (чрез създаването на искове с фикции, така и от римската юриспруденция, която на свой ред прави същото, като използва доводи „*a simile*“, но и „*a contrario*“, тъй като склонността ѝ към *utilitas*²⁷ я кара обикновено да приема юридическите доводи в полза на най-справедливото решение, ако така се постига практическа полза.

срещаме в литературните източници за плодopolзването на консумируеми блага: Ciceron, Topica, cap. III, 17, „*Non debet ea mulier, cui vir bonorum suorum usumfructum legavit, cellis vinariis et oleariis plenis relictis, putare, id ad se pertinere: usus enim, non abusus, legatus est. Ea sunt inter se contraria.*“ – говори се за плодopolзване, което мъж дава на жена си върху своето имущество, съдържащо и консумируеми блага, които тя не трябва да използва, като се казва, че „*usus enim, non abusus, legatus est*“. Вж. пак Ciceron, Pro Caecina, cap. III, 11: „*Moritur Fulcinius - multa enim, quae sunt in re, quia remota sunt a causa, praetermittam-, testamento facit heredem, quem habebat e Caesennia filium, usum et fructum omnium bonorum suorum Caesenniae legat ut frueretur una cum filio.*“

²⁷ Вж. MOLLÁ NEBOT, M. A. S. La importancia de la „utilitas“ en la metodología jurídica romana. – In: *Derecho, Historia y Universidades*. Estudios dedicados a Mariano Peset. Vol. 2. Valencia, 2007, p. 243 ss.

Настоявам обаче, че произволът не е присъщ на едно официално разпореждане (сенатусконсулт в случая), нито на нормативните разпоредби²⁸. Във всеки случай не може да се приеме, както твърдят някои автори в материята на позитивно право, че Сенатът е издал препоръка (*consultum*), прибегвайки до фикция, тъй като фикцията е средство, присъщо изключително на практиката на преторите (искове с фикция и искове *ad exemplum*).

Вече изтъкнах социално-икономическата функция на плодopolзването. Одобрението от Сената на практика форсира правната уредба, за да я приведе в съответствие с исканията на икономиката и обществото. Това не е необичайно и самият Гай го признава, като заявява: (D. 7.5.2.1: [...]) *pec enim naturalis ratio auctoritate commutari potuit [...]*²⁹. Днес можем да разберем колко трудно е да се въведе този вид плодopolзване, изхождайки от нашата юридическа култура, но тъкмо обратното може да кажем за римския опит. Твърдението на Гай, че властта на Сената не е могла да промени естествената причина, може да се смята за основателно поради дидактическите цели на този автор. Наистина плодopolзването на консумируеми блага трудно се вписва в характеристиките на обикновеното плодopolзване. Гай е юрист от последната класическа юриспруденция. В много отношения го считат за „пред-посткласик“, но е подчертано дидактичен. При систематизираното изложение за плодopolзването е невъзможно да обясниш абстрактно – както е редно в едно дидактическо изложение, антагонизмите, които крие в себе си плодopolзването на консумируеми блага. Въпреки резервите ни да приемем класическият произход на текста, в който се намира възпроизведеният израз, включването му в пасажа на Гай, съдържащ се в Дигестите, е явен признак за проблемите по същество пред логиката изобщо, а не само пред юридическата логика³⁰, като се приеме да бъде заменена *naturalis ratio* на института плодopolзване на консумируеми блага.

²⁸ Няма да анализирам колко странен изглежда един сенатусконсулт, който разглежда правни въпроси на *ius civile*, но трябва да признаем, че е трудно да се изтегли твърде назад датирането на сенатусконсулта за плодopolзването на всякакъв вид блага.

²⁹ Това значение на *ratio naturalis* е много различно от естествената причина като субективно право, което лежи в основата на укора на Помпоний в прословутата му фраза „Цезар може да даде гражданство на хората, но не и на думите“ (*Tu, enim, Caesar, civitatem dare potes hominibus, verbo non potes!*) – Suetonius, *gramm.* 22.

³⁰ VILLEY, M. Les origines de la notion de droit subjectif. – In: *Archives de Philosophie du Droit*. Paris, 1953-1954, p. 163, 172, който поддържа влиянието на Аристотеловата философия.

Плодоползването не е атрибут на правото на собственост, приравнен към владението по смисъла на съвременното право, а е право, свързано с *proprietas*, и най-вече – с правомощието за разпореждане. Затова при плодоползването няма *habere*, полагащо се само на собственика. Ето защо и изразът “*proprietas ad legatarium transferri debet et ab eo cautio desideranda est*” – D. 7.5.7 (*Gai 7 ad ed. prov.*) се отнася за прехвърлянето на това право чрез един от съществуващите за целта актове – *traditio*, но подлежаща на възстановяване (както при кредитите).

Аномалната ситуация, която се допуска по този начин, защото не може да не си собственик в качеството на коректен титуляр на едно плодоползване и същевременно да си собственик (или да се държиш като такъв) спрямо консумируемите неща с всички последствия, които правото трябва да реши след сенатското одобрение. Получава се едно вътрешно присъщо прекъсване на връзката между голия собственик, тъй като благо то изчезва, бидейки консумативно. В такъв случай може ли да продължим да говорим за гол собственик срещу собственика? В действителност имаме едно право на кредит на голия собственик по отношение на плодоползвателя, а не толкова един гол собственик срещу собственика. Без да изясним тази тънкость е трудно да преодолеем парадокса, в който изпада правото. Не е тук и сега моментът да развия този въпрос, но проблемът на правната номенклатура се крие в приравняването на термините *proprietas* и *dominium* в римското право, които не са еднакви.

Горното би могло да се каже по същество и за аргументите, които може да бъдат изтъкнати в испанското позитивно право, тъй като няма промяна в разпоредбата на Гражданския кодекс, в който сред причините за погасяване на плодоползването изрично се цитира наличието на собственици (чл. 513.3 на ИспГК). Не може да се твърди наличие на собственик-плодоползвател (освен спрямо трети лица при предявяване на иск за право на кредит), тъй като е несъвместимо противопоставянето на два легитимирани субекта с идентична процесуална позиция – един собственик-плодоползвател и същевременно гол собственик. Тук трябва да се запитаме до колко можем да твърдим наличие на право над нещо, ако то е престанало да съществува, тоест изчезнало е тялото на реалното право на плодоползване (*ius in corpore*), съгласно известната дефиниция на Паул в D. 7.1.1

(Paul. 3 ad. Vit.): *Usus fructus est ius alienis rebus utendi fruendi salva rerum substantia.*

От друга страна, да използваме екзогенни на реалното право на плодopolзване правни институти води до друга крайност. Част от доктрината отъждествява плодopolзването на пари с обикновения заем. Смятам че в тази постановка има голямо разминаване между правната разумност и правната природа. От гледна точка на юридическата логика да се смята, че плодopolзвателят е кредитополучател, е похвално заключение, ако смятаме за собственик плодopolзвателя, който е задължен да върне на голия собственик взетото, което би било възможно само ако има качеството на кредитополучател, който действа като собственик с право на разпореждане. Обаче плодopolзването е институт в сферата на вещните права, докато личното задължение на кредитополучателя не е вещно право, тъй като основното правно отношение между плодopolзвателя и голия собственик е вещно, каквото е и искът, с който разполага плодopolзвателят, за да породи действие легатът, който не му се признава. Дори когато, след като приключи това вещно право на плодopolзване, трябва да се прибегне към облигационните искове, гарантиращи възстановяването, за да изиска голия собственик връщане на дадената сума, всички отношения, обвързващи плодopolзвателя и голия собственик, и произтичащи от вещното право на плодopolзване, са вещни. Тоест имаме вещни права, а не отношения, пораждащи облигационни задължения, макар да се прибегва до тях заради виртуалността на плодopolзването.

Истината е, че вещното право на плодopolзване не е право върху вещите. В строгия смисъл на думата юридическата класификация прави разлика между вещи и блага. Последните са вещи, които носят икономическа облага. В благата обаче се включват както вещи, които носят икономическа печалба, така и блага, съставляващи други права. При плодopolзването правото на плодopolзване само по себе си е благо, състоящо се в право на икономическо използване, и затова говорим за консумируеми блага, а не за консумируеми вещи или неща във връзка с това вещно право. Във всеки случай, с оглед на едно по-добро обяснение, може, макар и накратко, да направя анализ на значението на "*naturalis ratio*", във връзка с разпоредителните действия, водещи до изчезване/погиване на вещта.

6. ЗНАЧЕНИЕ НА "NATURALIS RATIO"

Изразът "*naturalis ratio*" не е странен, ако се приеме че се отнася до логиката на нещата, но не в правно, а във философско отношение, което вероятно е оказало голямо влияние при изграждането на римската правна мисъл³¹. Този израз може да произтича от философията на стоицизма или на Аристотел (не е сега моментът да изяснявам това), но трябва да се каже, че за римските юристи *ratio naturalis* не означава човешки разум или способност за разбиране, а „природен ред“ (*ratio*) на нещата, и също така „логика на нещата“, „логика на институтите“³². В това отношение знаем, че римската правна логика действа по казуистичен и аналогичен начин, като включително използва "*a contrario*" превеса на по-справедливото решение над логиката. Тази логика при института плодopolзване на консумируеми вещи, за която Гай казва, че „е против *naturalis ratio*“, касае именно същественото противоречие, за което говорих – интелектуалното усилие, което ни кара да дадем правото на разпореждане на лице, което не е собственик³³. Проблемът възниква тогава, когато по силата на тези различия създаваме категорията плодopolзване, която, подобно на всяка правна категория, има всички характерни особености, отнасящи се както за общите хипотези, така и за изключенията. Не се създава едно различно плодopolзване за консумируеми вещи, а плодopolзването се учредява върху различни блага и има особености в зависимост от природата им.

³¹ За влиянието на гръцката философия върху римската правна мисъл вж. MOLLÁ NEBOT, M. A. S. La importancia de la "utilitas" en la metodología jurídica romana. – In: *Derecho, Historia y Universidades*. Estudios dedicados a Mariano Peset. Vol. 2. Valencia, 2007, p. 243 ss.

³² Вж. BONFANTE, P. Historia del derecho romano. Vol. 1. Trad. Santacruz. Madrid, 1944, p. 388, 477. В същия дух вж. MAGGIO, L. A. Sobre la "naturalis ratio". – In: *Revista de Estudios Histórico-Jurídicos*, Vol. 18, 1996, p. 43 ss. MOLLÁ NEBOT, M. A. S. Usufructo de Pecunia. Aplicación a los fondos de inversión desde la Ley de Jurisdicción Voluntaria. Madrid, 2015, p. 81 ss.

³³ Тук има паралел с трактовката в испанското законодателство, което приема, че „плодopolзването на разпореждане е само плодopolзване – независимо от вида разпореждане, което му се придаде, и че правото на разпореждане е казус на извънредно легитимиране, конкретизирано във възможността да се разпорежда (в най-широкия смисъл на думата, без да може разпореждащият се да се превърне в собственик) с определено имущество или неговите съставни елементи. Вж. SERRANO de NICOLÁS, Á. Usufructo con facultad de disposición en el derecho español, cit., p. 27, 40, 62 ss. Не е такава трактовката на плодopolзването на консумируеми блага, тъй като за този вид блага е характерно, че ползването им съдържа в себе си имплицитно разпореждането с тях и не е право на извънредна легитимация като при така нареченото „плодopolзване на разпореждане“.

Този текст на Гай противоречи на друг негов текст, в който той говори директно за прехвърлянето на собствеността при плодopolзването на пари – D. 7.5.7 (*Gai. 7 ad ed. prov.*)³⁴.

Като начало трябва да отличим това вещно право във връзка със задълженията по правоотношенията, свързващи голия собственик с плодopolзвателя. От една страна те зависят от обекта на плодopolзването, поради което, за да изиска тяхното изпълнение от плодopolзвателя, собственикът трябва да използва вещни иски (*in rem*), като присъщия на плодopolзването иск (*vindicatio ususfructus*). Ако има обаче и лични гаранции за възстановяване (добавени към основното вещно правоотношение), това води до употреба на облигационни иски, които голият собственик използва срещу плодopolзвателя или неговите наследници, за да поиска връщането на парите или даването на равностойността на другите блага – обект на плодopolзването. Няма да повтарям, че това е наследена проблематика, но вещното право се изправя пред нея с удвоена острота, тъй като е преминала от една основно земеделска, неиндустриализирана имуществена икономическа система към друга имуществена система със силно присъствие на парите или на разнообразните начини за инвестирането им. Същественият въпрос дали става дума за „плодopolзване, което предполага разпореждане“ води до един неясен подход към самата собственост. Говори се дори за временна собственост на плодopolзвателя, което предизвиква още по-голяма дезориентация, тъй като пълнотата на собствеността може да бъде ограничена в някои от правата, които я съставляват (*uti, frui, habere, possidere*). Времето ограничение обаче в действителност предполага невъзможност да се извършват присъщите на собственика разпоредителни действия, поради което тази ограниченост във времето не може да се впише в идеята за устойчивост на собствеността, чието съдържание би било абсолютно ограничено³⁵.

³⁴ D. 7.5.7 (*Gai. 7 ad ed. prov.*): *Si vini olei frumenti usus fructus legatus erit, proprietas ad legatarium transferri debet, et ab eo cautio desideranda est, ut, quandoque is mortuus aut capite deminutus sit, eiusdem qualitatis res restituatur, aut aestimatis rebus certae pecuniae nomine cavendum est, quod et commodius est. idem scilicet de ceteris quoque rebus, quae usu continentur, intellegemus.*

³⁵ Този въпрос разглеждах още през 2004 г. – вж. MOLLÁ NEBOT, M. A. S. *Usufructo de bienes consumibles. Observaciones sobre la pretendida propiedad del usufructuario.* – In: *RGDR*, Vol. 2, 2004.

Трябва да се каже, че доктрината не е единодушна по този въпрос. В Испания има две разминаващи се доктринални течения. Според едни плодopolзването на консумируеми блага предполага собственост, доколкото е налице разпореждане³⁶, а според други това е особено право в рамките на самото плодopolзване. Същото може да се каже за други европейски правни уредби, като германската например, където самият BGB разглежда плодopolзването на консумируеми блага като казус, при който плодopolзвателят реално е собственик на блага – предмет на плодopolзване.

7. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение, анализът на изрази "*naturalis ratio auctoritate senatus commutari potuit*" показва, че тълкуването му е трудно, тъй като с приемането на плодopolзването за всички видове имущество не се създава нов вид плодopolзване, подчинено на облигационни искове, а става дума за също-то вещно право на плодopolзване, което в неговата реалност се прилага в зависимост от това за какво благо става дума. Във всеки случай искането да бъде изпълнен легатът за плодopolзване се предявява посредством *vindicatio ususfructus* и се гарантира с *cautiones*, поради което искът за изпълнение на задължението за възстановяване след приключване на плодopolзването се предявява чрез стипулационни искове. Процесуалната схема е същата, но природата на предмета може да е различна. Ето защо се нарушава „същината на вещта“ (*ius incorpore*), и именно това има предвид *naturalis ratio* – „причината за нещата“ при *iura in re aliena*.

³⁶ O'CALLAGHAN Muñoz, X. Compendio de Derecho Civil. Tomo 3. Derechos reales e hipotecario. 4. ed., corr. y puesta al día. Madrid, 2002.